

**CONSTANTIN D. ARICESCU. O VIAȚĂ ÎNCHINATĂ
CULTURII ROMÂNEȘTI****CONSTANTIN D. ARICESCU. A LIFE DEVOTED TO
ROMANIAN CULTURE**

Dorina Tomescu*

Raluca Velicu**

Abstract

A poet, playwright, journalist and historian, Constantin D. Aricescu (1823-1886), born in Câmpulung-Muscel, dedicated his whole energy to writing. It was meant for him to live in a tempestuous era of permanent change, as his life was too. Founder of the Theatre of Câmpulung-Muscel in 1846, he succeeded in delighting the locals by revealing to them the mysteries of Thalia. Witness of the main events of the XIX-th century (The Romanian Revolution of 1848, The Union of the Romanian Principalities in 1859), Aricescu had a rich literary and historical activity, his work becoming in time a source of inspiration for specialists. He wrote the way he lived: powered by a strong desire of liberty and change for the Romanian society.

The library of the National Museum of Romanian History possesses the volume entitled "Dinu operele D-lui C.D.Aricescu", containing nine works, published between 1856-1863. Four of them bear the author's signature: *Despotism and Constitution. Abstract from several political works*, signature in ink on the last page; *A voyage around my room*, written by count Xavier de Maistre and translated by C.D.Aricescu (it carries his signature in ink on the opposite page); *History of Câmpulung, the first residence of Romania, Part Two*; *The mystery of marriage, First Part*; *The Predestinated Man*.

Keywords: C. D. Aricescu' s literary and publishing activity, C.D. Aricescu's political activity, the founding of the Câmpulung theatre.

Încă de la începutul secolului al XIX-lea, dinamizarea vieții intelectuale s-a produs, printre altele, și prin contactul direct între românii din Principatele Unite și cultura Apusului. Astfel, se constată că școlile naționale iau avânt, iar învățământul

* Muzeograf, Muzeul Național de Istorie a României, Secția Istorie.

** Muzeograf, Muzeul Național de Istorie a României; Secția Istorie.

se adaptează rapid la noile exigențe. Elevii primesc burse și pornesc spre universitățile europene: în Italia, Germania și mai ales Franța. Acolo, tinerii români vor cunoaște personalități culturale și politice, dar și problemele civilizației europene. În același timp, străinii vin în număr mult mai mare pe meleagurile noastre și încep să traducă lucrări românești.

Comerțul cu cartea înflorește. Frapantă este, în primă ordine de idei, apariția la oraș a unui public interesat de cărți¹. Presa în limba română este în plin avânt, iar cel care o sprijină, Ion Heliade Rădulescu, încă din primul său articol din „Curierul Românesc” (1829) arată că în toate țările civilizate apar ziare și îndeamnă pe „*cei care zic că sunt floarea neamului să se pună la lucru*”². Tot în 1829 apare și „Albina românească”, la Iași, sub conducerea lui Gh. Asachi, ambele reviste ajungând să strângă în jurul lor toată mișcarea literară din principate. Numărul celor care urmăresc presa crește continuu. De asemenea, al acelora care asistă la reprezentații teatrale sau care discută în întruniri publice. Curtea domnească, la rândul ei, încearcă să țină pasul cu moda timpului. Iau ființă saloane literare în care întâlnirile sunt pretext de sindrofie organizată de doamnele de la curte, „*care în cercurile lor încurajau literele și instrucțiunea de tot felul, pentru că știau că prin acestea se recomandă mai bine la curte. În giurul acestei elite răpitoare, acestor doamne opulente, se întreceau artele și litterele încurajate de dânsule. Societatea filarmonică, Societatea litterară, Societatea de arte și meserii, Văcărescu, Heliade erau în splendoarea lor. Alexandrescu își crea fabulele cele mai frumoase, Bolintineanu își îngâna primele versuri*” etc.³.

Încetul cu încetul, mișcarea literară nu mai depinde de curte, datorită faptului că scriitorii se grupează în societăți proprii, în care se încheagă acțiuni conspirative. În jurul anilor 1848, romantismul era un curent la modă în toată Europa. El ajunge în țările române, iar reprezentanții romantismului de atunci dau operei lor un pronunțat caracter militant, ei fiind deopotrivă scriitori și revoluționari.

Acum se afirmă cu putere spiritul național, încrederea în valorile tradiționale populare, în istoria, natura și folclorul românesc, care devin, alături de evenimentele social-politice ale momentului, teme predilecte ale poezilor. Literatura istorică este supusă la rândul ei orientării culturale majore, iar cel mai elevat istoric pașoptist – Nicolae Bălcescu – cere ca istoria să se întemeieze pe studiul exhaustiv al documentelor. Numai așa se putea explica trecutul prezentului.

¹ Alexandru Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română*, București, Editura Enciclopedică Română, 1972, p. 173.

² Gh. Adamescu, *Istoria literaturii române*, București, Editura Alcala & Co., p. 250.

³ Vladimir Diculescu, *Viața cotidiană a Țării Românești în documente 1800-1848*, Cluj, Editura Dacia, 1970, p. 238; *apud* Al. Duțu, *op.cit.*, p. 174.

În această atmosferă, în care se văd peste tot nerăbdarea, frământările și ciocnirile de idei în lupta pentru schimbarea societății, a trăit și a creat Constantin D. Aricescu.

Născut la 18 martie 1823, într-o familie burgheză din orașul Câmpulung-Muscel, Aricescu a activat în mai toate domeniile culturii scrise. A fost scriitor, istoric, critic de teatru, traducător, poet. Emil Vărtosu, cel care i-a publicat autobiografia în 1935, spunea că „C. D. Aricescu a fost, mai înainte de orice, ziarist, dârz și pătimaș, iar nu poet așa cum probabil a crezut toată viața”⁴.

Primul imbold al talentului de poet și scriitor l-a simțit încă din întâia clasă complementară a Colegiului Sf. Sava din București, pe care l-a frecventat între anii 1838-1844. Dar pentru că statul nu și-a ținut angajamentul de a-l trimite la Paris, pentru continuarea studiilor, familia neavând suficiente mijloace financiare, este nevoit să se întoarcă la Câmpulung.

Debutul său literar a fost versificația: *Adio la Colegiul Sf. Sava*, publicată de Heliade în nr. 2 din 1846 al „Curentului Românesc”. În același an, Heliade îi tipărește volumul de versuri *Câteva ore de colegiu*, laudându-l pe tânărul poet pentru talentul puternic. Influențat de mentorul său, Aricescu scrie, în nr. 34 din 1846 al „Curentului Românesc”, *Odă triumfului virtuții*, în cinstea soției lui Barbu Știrbei, viitorul domn, dar care conținea și câteva versuri jignitoare pentru soția domnitorului Gh. Bibescu, Marițica. Aceasta este vizată și mai mult în poezia *Căderea viștiului*, publicată în nr. 39 al aceleiași reviste. După cum se știe, fusese un adevărat scandal, căci Marițica Ghica l-a determinat pe Bibescu să-și părăsească soția și să se recăsătorească cu ea la 4 septembrie 1845⁵.

Din cauza acestor poezii, Aricescu și-a atras antipatia lui Vodă și a soției sale, având de pățimit în timpul domniei acestuia. De altfel, în afara celor două poezii, a mai fost un incident cu Bibescu. Era tot în 1846, când domnitorul cu soția au făcut o vizită la Câmpulung. Rugat de oficialitățile din oraș și de părinții săi, care au insistat să-i facă o odă lui Bibescu, Aricescu s-a hotărât să-i facă o satiră. Seara, tatăl său, Dimitrie Aricescu, fiind invitat la masa festivă, este prezentat domnitorului, iar acesta îi recomandă ca fiul său să nu mai piardă vremea cu poezia⁶. Amintindu-și de acea perioadă, poetul spunea că dorea prin satira respectivă să „... rămână apostolul adevărului, tribun al poporului, prin urmare, inamic al minciunii și al tiraniei”⁷.

Trecuseră doi ani de la terminarea Colegiului Sf. Sava și, neavând o slujbă, locuia cu părinții la Câmpulung. În iarna 1846-1847 a luat inițiativa, împreună cu

⁴ Emil Vărtosu, *Autobiografia lui C. D. Aricescu*, în „Arhivele Olteniei”, an XIV, nr. 72-82, mai-dec., 1935, p. 262.

⁵ C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. III, Iași, Editura Junimea, 1973, p. 301.

⁶ C. D. Aricescu, *Memoriile mele*, Prefață, Referințe critice, Bibliografie de Liviu Pietreanu, București, Profile publishing, 2002, p. 74.

⁷ *Ibidem*, p. 76.

Scarlat Emanoil, amic de școală, fiul judecătorului din oraș, și a improvisat un teatru național. Pentru Aricescu, teatrul era înțeles ca un instrument de mare importanță și de primă necesitate în transformarea societății, o tribună de luptă politică. Prima piesă jucată în acest teatru, a cărui scenă era chiar în casa familiei Aricescu, a fost o creație proprie, *Coconu Panaiotache*. „*Era un curat joc de marionete*”⁸, recunoaște însuși autorul, dar piesa a deșteptat gustul concetățenilor pentru teatru. Apoi s-a găsit casa Moraitului și a lui Dimitrie Rucăreanu, de lângă locuința d-lui Nicolau, unde a funcționat teatrul în perioada 1846-1865. Piesa cu care s-a inaugurat teatrul a fost *O soarea la mahala* de Costache Caragiale. Actorii amatori contribuiau cu bani pentru spectacole, iar garderoba lor era împrumutată de la cetățeni. Prețul intrării la teatru era de jumătate de sfânt, adică 40 de bani, și un firfiric, 10 bani. După cum se știe, exemplul acestui teatru a servit și altor orașe, printre care Pitești. Cu câteva întreruperi, teatrul din Câmpulung a funcționat până prin 1865. Pentru el, C. D. Aricescu a compus mai multe comedii satirice, care însă s-au pierdut, nefiind tipărite⁹. Altele, cu subiect politic s-au păstrat, fiind tipărite într-un volum în 1860: *Trombița unirii*, jucată în 1857 și *24 ianuarie 1859*, jucată la Pitești. Se pare că Theodor Theodorini, prieten intim al lui Aricescu, a jucat pe scena teatrului din Câmpulung „și era aproape să rămâie acolo”, dacă n-ar fi fost chemat la Craiova¹⁰.

Mai târziu, ajuns la București, în calitate de administrator al ziarului „Românul”, Aricescu a semnat deseori în rubrica de critică dramatică, încurajând producțiile originale ale tinerilor autori români împotriva traducerilor și imitațiilor.

Evenimentele din 1848 îl găsesc pe scriitor la București. El lucra la Ministerul Finanțelor, pe un post de copist, plătit cu 150 de lei pe lună, încă din mai 1847. Deși se pare că era inițiat în secretul revoluționar, Aricescu n-a luat parte la primele manifestări. Pe 25 iunie 1848, pleacă din București la Câmpulung, își pune tricolorul pe casă și începe o intensă propagandă revoluționară prin cazinouri și piețe¹¹. La 5 iulie, o parte din membrii guvernului: Tell, Magheru, Rosetti, N. Bălcescu se întorc în București. Pe drum sunt întâmpinați, la Valea Mare, de Aricescu și de alți cetățeni, înarmați cu steagul tricolor și conduși în Câmpulung.

La sfârșitul lunii august se întoarce la postul din București și viața sa devine tot mai agitată. Este destituit, se ascunde până prin aprilie 1849 – timp în care traduce din J. J. Rousseau și Jean Paul Marat – înclinând tot mai mult către radicalismul democrat burghez. Este descoperit, supravegheat de poliție și „reuşește” să fie arestat după ce a făcut să circule, în manuscris, versurile intitulate *Blestemul României contra apăsătorilor ei*.

⁸ *Ibidem*, p. 77.

⁹ Anca Costa-Foru, *Contribuția lui C. D. Aricescu la dezvoltarea teatrului românesc*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 1-2, 1954, București, Editura Academiei R.P.R., p. 228.

¹⁰ Ioan Massof, *Teatrul românesc. Privire istorică*, vol. I (*De la obârșie până la 1860*), București, Editura pentru literatură, 1961, p. 494.

¹¹ C. D. Aricescu, *op.cit.*, p. 94.

Referindu-se la activitatea lui Aricescu, atât de plină de pasiunile veacului în care a trăit, E. Vîrtosu constata că: „viața lui însăși se petrece ca un film polițist, în care polițiștii – în speță oamenii politici ai vremii – urmăresc fără milă un biet exaltat după libertate și după forma ei cea mai virulentă, care este pamfletul. Căci viața lui C. D. Aricescu a fost ca un pamflet pe care l-a destăinuit în rate contemporanilor, fie ca proză, fie ca versuri...sub forma unor lucrări de istoriografie. În toate s-a repovestit pe sine și îndurerările sale, mai ales politice, de aceea, nu rareori, versurile sau proza i-au deschis larg porțile temniței”¹². Astfel, pentru *Blestemul României contra apăsătorilor ei*, Aricescu este judecat de un tribunal secret și exilat la Snagov, unde a stat din ianuarie până în decembrie 1850.

După eliberare, deși bolnav și fără bani, îndurerat de moartea mamei, continuă să studieze și să scrie. Începutul războiului Crimeei îi redă speranța și încrederea în progres, ceea ce pentru el s-a materializat în literatură și istorie, socotite arme de luptă politică. Publică în 1852 culegerea de versuri *Arpa Română*, iar în 1855 și 1856 două volume din *Istoria Câmpulungului*, prima sa lucrare de istorie tipărită¹³. De asemenea, colaborează la „Foae pentru minte, inimă și literatură” din Brașov, pentru că nu i se primesc articolele la gazetele din țară.

Este neobosit, ține predici politice prin biserici, până va fi împiedicat să mai vorbească și trimite articole cu grafie străină și nesemnate la diverși cetățeni din Câmpulung. Trebuie să mai amintim și faptul că, din 1851 până în 1855, i s-au oferit mai multe slujbe pe care le refuză, deoarece își dorea foarte mult catedra de retorică și istorie de la Colegiul Sf. Sava: „...alt post nu-mi convine astăzi, pentru că nu văz în îmbrățișarea junilor de către Știrbei decât asasinatul moral, compromiterea talentelor și virtuților civice”, scria Aricescu unui amic¹⁴. Din 1857 poate, în sfârșit, să activeze politic. Este ales în martie secretar al Comitetului din Câmpulung, menit să pregătească în jud. Muscel, sub conducerea Comitetului Central al Unirii din București, alegerile pentru divanul ad-hoc al Țării Românești. Este apoi ales deputat al orașului în divan și unul din secretarii Adunării preparatorii, partizan al grupării radicale.

Activitatea literară este intensă, mai ales în paginile ziarelor: „Timpul”, „Concordia”, „Secolul”, „Reforma”, „Naționalul” și „Românul”. Entuziasmul său pentru democrația republicană a culminat cu articolul *Odă la Grecia*, tipărit la 15 octombrie 1862 pe o foaie volantă împărțită abonaților din București ai publicației „Românul”. Articolul conținea îndemnuri pentru răscularea armatei române împotriva „cârmuirii dictatoriale” a lui Cuza. Desigur că Aricescu este arestat și condamnat la 5 luni închisoare și cinci sute de lei amendă pentru îndemn la

¹² E. Vîrtosu, *op.cit.*, p. 261.

¹³ Vasile Maciu, *Activitatea istoriografică a lui C. D. Aricescu*, București, Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R., 1957, p. 7.

¹⁴ C. D. Aricescu, *op.cit.*, p. 126.

rebeliune. Mai mult decât atât, doi ofițeri l-au provocat la duel. Condamnarea a fost executată la mănăstirea Văcărești¹⁵.

În perioada 1864-1866 se stabilește cu familia la Câmpulung, în această perioadă fiind colaborator la publicațiile lui Cezar Bolliac, „Buciumul” și „Trompeta Carpaților”¹⁶, în care scrie articole îndreptate, de data aceasta, împotriva prietenilor săi radicali, considerați acum demagogi, apărând astfel regimul lui Cuza. A fost ales, pentru a doua oară, deputat al jud. Muscel în 1867, după care se termină cariera sa politică, el revenind la preocupările sale istorice și literare.

Numirea sa în calitate de director al Arhivelor Statului, în 1869 și apoi în 1871-1876, îi dă posibilitatea să devină un inițiator și în domeniul arhivisticii. Astfel, publică în 1874 *Indice de hrisoave și cărți domnești aflate în Arhiva Statului și nepublicate încă*, iar peste doi ani scoate și volumul al II-lea, *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei, de la leatul 7202-7212 (1694-1704)*, volum publicat în 1874, un izvor de cea mai mare importanță pentru știința istorică.

Perioada aceasta este de fapt cea mai bogată în realizări literare și istorice. Narățiunea *Sora Agapia sau călugărița și căsătoria* apare în 1871 și dezvăluie realități oribile din viața mănăstirească; piesa *Carbonarii*, reprezentată în 1872 pe scena Teatrului Național și imprimată în 1873; *Istoria Revoluțiunii române de la 1821*, publicată în 1874; *Corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*, volumul I în 1873 și volumele II și III în 1874, sunt doar câteva din lucrările lui Aricescu din acea perioadă.

De fapt, „preocupările sale istorice au crescut, pe măsură ce se convingea de puterea cu care lucrările de istorie influențau masele, precum și lipsa de valoare a <poeziilor> sale”¹⁷. Astfel, în 1874, într-o notă, îi mărturisea lui Petriche Poenaru că în 1853 a ars prima sa „producțiune literară” și că „aceeași soartă ar fi trebuit să aibă și alte opere, de care azi mă căiesc că le-am publicat”. Mai precis își arată părerea despre opera sa poetică în *Philosoful, epistolă familiară*, scrisă la 1878, unde declară cinstit: „Poet e un Hugo, Dante, un Omer, un Milton/iară cei ca d-alde mine suntem versificatori”.

Referindu-se la activitatea de istoric a lui C. D. Aricescu, George Călinescu făcea următoarele aprecieri: „... În *Istoria Câmpulungului*, autorul n-are spirit critic și se pierde în ipoteze romantice, folosind totuși hrisoave de moșneni și cunoștințe proprii, topografice. *Istoria Revoluțiunii Române de la 1848* e mult mai bine întocmită, cu narățiune și caracterizare și informații luate de la fața locului [...]. Despre evenimentele de la 1848 aduce în orice caz știri încă utilizabile”¹⁸.

¹⁵ V. Maciu, *op.cit.*, p. 9.

¹⁶ C. D. Aricescu, *op.cit.*, p. 264.

¹⁷ V. Maciu, *op.cit.*, p. 14.

¹⁸ George Călinescu, *Istoria Literaturii Române de la origini până în prezent*, București, Editura Minerva, 1982, p. 277-278.

Totuși, *Istoria Câmpulungului* era prima monografie scrisă în limba română privind trecutul unui oraș și care a prezentat interes pentru cercetătorii instituțiilor orășenești vechi ale Țării Românești. De asemenea, *Istoria Revoluțiunii Române de la 1821* a constituit prima monografie întemeiată pe izvoare, memorii și martori, care a cuprins toate problemele anului 1821.

Din 1877 îl găsim pe Aricescu în funcția de revizor școlar în București. Este nemulțumit că trebuie să vegeteze „în acest post obscur, foarte împovărat și rău remunerat, care-mi ia tot timpul, ne mai putând lucra nimic pentru literatură și istorie”¹⁹. Până în 1883 nu a mai scris decât la „Națiunea”, puțin și anonim, cum se exprima autorul. E profund dezamăgit când, la insistențele soției sale, Iulia, cu care avea șase copii, îi cere lui Emil Costinescu să intervină în Cameră pentru o recompensă națională (avându-se în vedere și reținerile din salariul său pe 15 ani), dar nu obține nimic.

Pe 25 decembrie 1883, scrie o scurtă autobiografie, temându-se că nu-și va termina *Memoriile* pe care le începuse încă din 1865. Intitulată *Biografia mea*, aceasta a fost însoțită de o notă scurtă, din 6 decembrie 1885, în care comunica faptul că de mai bine de un an era director al Internatului liceului Matei Basarab, și alta, din 1889, a soției sale Iulia. În această ultimă notă, Iulia Aricescu arăta că mutarea liceului din Calea Rahovei în strada Lucaciu i-a afectat sănătatea soțului ei, care era deja bolnav de inimă, și care a decedat la 18 februarie 1886. Autobiografia a fost publicată de Emil Vîrtosu în 1935²⁰.

Memoriile lui C. D. Aricescu, prima autobiografie integrală a unui scriitor român, au fost considerate cea mai importantă lucrare memorialistică a autorului, un izvor inedit pentru cunoașterea societății românești de la mijlocul veacului al XIX-lea. Lucrarea *Memoriile mele*, publicată în anul 2002, cu prefață și referințe critice de Liviu Petreanu, a inclus și *Biografia mea* (1883). Au fost depistate 37 de opere antume ale lui Aricescu pentru anii 1847-1884 și 10 opere postume în perioada 1900-1982.

Dintre operele antume semnalăm existența în Biblioteca Muzeului Național de Istorie a României a unui volum intitulat *Dimu operele D-lui C. D. Aricescu*. Sunt coligate în acest volum achiziționat în 1971, de la o consignație din București, un număr de 9 lucrări, dintre care patru poartă semnătura autografă a autorului. Ele sunt coligate aleatoriu: *Procesul și Esilulu meu la Snagov*, București, Tipografia jurnalului Naționalului, 1859; *Despotismul și Constituția. Estractu din mai multe opere politice*, București, Tipografia lui Emanuelu Poenescu, 1861, cu autograf C. D. Aricescu în cerneală pe ultima pagină; *Călătorie împregiurul camerei mele*, de contele Xavier de Maistre, tradusă C. D. Aricescu, București, Imprimeria lui Ferdinand Om, 1856 (dedicată lui C. Ioanide, profesor de limba elenă la Colegiul Sf. Sava); are autograf C. D. Aricescu cu cerneală pe contrapagină; *Istoria Câmpulungului*,

¹⁹ Emil Vîrtosu, *op.cit.*, p. 265.

²⁰ *Ibidem*, p. 266.

prima rezidență a României, Partea a II-a, București, Imprimeria lui Ferdinand Om, 1856, cu autograf C. D. Aricescu; *Procesul meu pentru Oda la Grecia*, Bucuresci, Tipografia G. Daniilopulos C-nie, Strada Mogoșoaie, nr. 53, 1862; *Mysterele căsătoriei, Partea I, Bărbatul Predestinatu*, Bucuresci, Tipografia Ștefan Răssidescu, Strada Nemțească, Otelul German, nr.27, 1861, cu autograf C. D. Aricescu; *Mysterele căsătoriei, Partea a II-a, Bărbatu Diplomatul*, Tipografia Ștefan Răssidescu, Strada Nemțească, Otelul German, nr. 27, 1863; *România sub Prințul Bibescu 1842-1848*, Bucuresci, Tipografia C. A. Rosetti, Ulița Fortuni, nr. 15, 1862; *Lyra*, Bucuresci, Tipografia Națională a lui Iosif Romanoc et Compania, 1858.

Activitatea literară a lui C. D. Aricescu s-a materializat „... în mai toate domeniile culturii scrise românești, fiind rezultatul unui program social și politic asumat ca doctrină personală: pașoptismul. Nici un alt scriitor al acestor vremi [...] nu s-a hrănit cu atâtea iluzii și speranțe de libertate, de renovare a lumii românești”²¹. „Cetățeanul Aricescu”²², cum își semna versurile în 1848, în calitate de poet revoluționar, ca iacobinii din 1793, a avut, așadar, șansa să ia parte la cele mai frumoase și importante evenimente ale istoriei românilor.

²¹ Ștefan Cazimir, prefață la *C. D. Aricescu, Memoriile mele*, p. 6.

²² V. Maciu, *op.cit.*, p. 32.